

Володимир Мороз

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО АВТОРИТЕТУ ТА ПОСТУПУ В ЖИТТІ НАРОДУ У ЛИСТІ-ПОСЛАННІ ЄПИСКОПА Г. ХОМИШИНА «УКРАЇНСЬКА ПРОБЛЕМА»: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ТА ФІЛОСОФСЬКІ КОНОТАЦІЇ

У статті розглянуто концепцію морального авторитету та його ролі для збереження і розвитку українського народу, викладену в листі-посланні станіславівського єпископа Григорія Хомишина «Українська проблема». Проаналізовано характерні риси вчення цього єрарха про Католицьку Церкву як про незаперечний і прямий суспільний авторитет, його тлумачення поступу як «облагородження людського духа». Намагання владики втілити власні погляди вивчено у контекстах: його «окциденталістської» і клерикальної позицій; його розуміння небезпек колонізації; суперечностей між єрархами, реакції суспільства на пропозиції Г. Хомишина; польської політики у Галичині. Як на загальну причину невдачі починань єпископа вказано на закладену в них комунітаристську дилему.

Ключові слова: Греко-Католицька Церква, Григорій Хомишин, авторитет, поступ, клерикалізм.

Вступ

Історія Церкви демонструє як стратегічний пріоритет койнонії (сопричастя) святих, так і численні випадки непорозумін між людьми, що ставалися не внаслідок лихих намірів (усі ж бо прагнули становлення Царства небесного), а внаслідок людської слабкості: однобічності досвіду, негативних рис характеру тощо. Широковідомим, наприклад, став конфлікт між двацять четвертим александрійським патріархом Кирилом та константинопольським патріархом Йоаном Золотоустим. Протистояння було таке сильне, що коли константинопольський архієпископ Атик додав ім'я Йоана Золотоустого до диптихів, Кирило Александрійський

написав йому лист незгоди й аргументував, що це так само неможливо, як, наприклад, не може бути святим Юда Іскаріотський¹. Очевидно, що такі історії сильно впливали на авторитет Церкви. Але зрозуміло також те, що вони не перешкодили розумінню Церкви як Тіла Христового, притулку і джерела оновлення для вірних. І Кирило Александрійський, і Йоан Золотоустий – святі, пам'ять яких шанують по всьому світі, і було б абсурдом ставити питання про те, який святий «святіший». Зрештою, святі – це не ті, хто не грішив узагалі, а ті, хто після гріхопадінь піднімався знову. Випадки подібного протистояння в Церкві траплялися і в пізніші часи.

Одним із найяскравіших прикладів конкуренції за життя і після смерті – у науковому і публіцистичному дискурсі УГКЦ – є стосунки між слугою Божим праведним митрополитом Андреем Шептицьким та блаженним мучеником Григорієм Хомишиним. Показово, що у посланні від 8 травня 1904 р. про призначення Г. Хомишина станиславівським єпископом А. Шептицький дав номінантові цілковито позитивну характеристику:

Ми іменем Апостольського престолу, пересвідчившись в процесі канонічних о его науці, вірі і прикметах, властю галицьким Митрополитам престолом Римським даною, о котрій і Собор Львівський (I.VII.3) свідчить, того ж всечеснішого і преподобного отця д-ра Хомишина... наставили єпископом і Владикою Богом спасаємої єпархії Станиславівської.²

У подальші роки, до початку Першої світової війни, галицькі владика оприлюднили чимало спільних звернень і послань до вірних, ініціювали багато спільних починань. Г. Хомишин виконував обов'язки Галицького митрополита тоді, коли А. Шептицький перебував в ув'язненні в Росії³. Та вже в цей період станиславівський владика увійшов у конфлікт з колами

¹ Кирило Александрійський. *Epistola LXXVII ad Atticum* // PG 77, кол. 355. Отець Йоан Меєндорф окреслив позицію св. Кирила фразою: «Якщо Йоан єпископ, то чому Юда – не апостол» – див. Иоанн Мейендорф. *Введение в святоотеческое богословие*. Киев 2002, с. 243. Про причини, перебіг і вирішення цього конфлікту через замирення Кирила Александрійського із пам'яттю Йоана Золотоустого див. також у Тимошеї Лещенко. *Св. Кирилль Архієпископ Александрійскій. Его жизнь и деятельность*. Київ 1913, с. 169-178. Однак автор, пишучи про лист св. Кирила до Атика, помилково відсилає читачів не до 76-го, а до 75-го тому *Patrologiae Graecae*.

² Андрей Шептицький. Пастирське послання Митрополита Андрея до вірних Станиславівської єпархії «О поставленню о. д-ра Григорія Хомишина єпископом» // Андрей Шептицький. *Пастирські послання 1899-1914 рр.*, т. 1. / упорядн. Оксана Гайова, Роман Тереховський, ред. Михайло Гринчишин та ін. Львів 2007, с. 503.

³ Василь Марчук. *Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст.* Івано-Франківськ 2004, с. 157-158, 165; Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадського діяча*. Івано-Франківськ 2006, с. 42.

галицької інтелігенції і частиною духовенства через те, що прагнув замінити юліянський календар на григоріянський. Згодом у своїй єпархії він запровадив обов'язковий цілібат священників. Загал не сприйняв цього, хоча наміром Г. Хомишина було зменшити в Галичині російські впливи⁴. Поступово за єпископом закріпилося реноме латинізатора, якого він уже не позбувся. Парадоксально, що одного й того ж діяча так по-різному характеризували різні сили: російська влада за Першої світової війни називала його «відомим мазепинцем»⁵, ОУН у міжвоєнні роки таврувала як угодовця з поляками⁶, КПЗУ – як «знаряддя в руках польських спецслужб»⁷, а один із чільних діячів Українського національно-демократичного об'єднання (далі УНДО – авт.) Володимир Целевич охарактеризував його як «безмежного клерикала»⁸.

Відмінність позицій Г. Хомишина у багатьох питаннях від позицій А. Шептицького спричинилася до того, що в історіографії його розглядають саме як конкурента митрополита⁹ і наголошують на відповідних аспектах його спадку, на шкоду глибшому пізнанню мотивів та поглядів станіславівського архиєрея. Крім цього, усталилася тенденція затіювати знакові, важливі для української історії спільні дії галицьких владик, як-от підтримка ЗУНР¹⁰, осуд злочинів поляків у Галичині під час україн-

⁴ Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 34.

⁵ Там само, с. 32.

⁶ Петро Мірчук. *Нариси історії ОУН. 1920-1939 роки*. Вид. 3-є, Київ 2007, с. 253-254; Олександр Зайцев, Олег Беген, Василь Стефанів. *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки)*. Львів, 2011, с. 10, 271.

⁷ Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 85.

⁸ *Митрополит Андрій Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939-1944 рр.)* / упоряд. С. Кокін, Н. Сердюк, С. Сердюк, передм., заг. ред. В. Сергійчук. Документ № 14, с. 69; Олександр Зайцев, Олег Беген, Василь Стефанів. *Націоналізм і релігія*, с. 303.

⁹ Хоча основними були ідейні розбіжності, йшлося не тільки про різницю поглядів у сфері еkleзіології, а й про багато інших моментів. Зокрема, на стосунки між владиками не могло не вплинути те, що коли у 1920-х рр. обговорювали призначення єпископа-помічника для львівського митрополита і розглядали кандидатуру о. Климентія Шептицького, Г. Хомишин виступив проти і навіть викрикнув: «Боронь Боже» – див. Ліліана Гентош. *Митрополит Шептицький (1923-1939) Випробування ідеалів*. Львів 2015, с. 95, 317-318, 330-331, 338-340; Інформація про випадки неприязного ставлення єпископів Й. Коциловського та Г. Хомишина до А. Шептицького зафіксована у повідомленнях польського Міністерства внутрішніх справ (див. Ліліана Гентош. *Митрополит Шептицький*, с. 173). Значний вплив на Г. Хомишина мав О. Назарук, якого А. Шептицький називав «злим духом Хомишина», «давнім радикалом та окультним духом комунізму», «екстремістом у всьому» (див. там само, с. 315, 321, 329).

¹⁰ Василь Марчук. *Церква, духовність, нація*, с. 162, 169; Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 42; Ліліана Гентош. *Ватикан і виклики модерності. Східноєвропейська політика папи Бенедикта XV та українсько-польський конфлікт у Галичині (1914-1923)*. Львів 2006, с. 233.

сько-польської війни 1918-1919 рр.¹¹, протест проти пацифікації 1930 р.¹², виступ у справі Голодомору¹³, підтримка боротьби українців за право здобувати освіту рідною мовою¹⁴ та Акту проголошення Української самостійної держави влітку 1941 р.¹⁵, благословення вояків дивізії «Галичина»¹⁶ тощо. Бракує спеціальних досліджень цих моментів, натомість резонансними виявилися й отримали негативну оцінку, передусім з боку сучасників Г. Хомишина, його спроби ініціювати угоду між українцями й поляками на початку 1920-х¹⁷ і 1930-х років; конкуренція між патрованою станиславівським владикою Українською католицькою народною партією, згодом перейменованою в Українську народну обнову (далі УКНП й УНО – авт.), та Українським католицьким союзом (далі УКС – авт.), створеним за ініціативою митрополита А. Шептицького¹⁸; запровадження обов'язкового цілібату священників у Станиславівській єпархії¹⁹. До формування негативної opinii спричинився і сам владика Г. Хомишин, намагаючись втілити деякі свої задуми в обхід митрополита, іноді і всупереч йому – безпосередньо через Апостольський престол²⁰, а крім того, часто у своїх посланнях перебільшуючи радикалізм дійсної позиції окремих політичних сил тогочасної Галичини. До протиставлення єпископа і митрополита доклалися й польські політичні сили, котрі намагалися таким чином послабити Греко-Католицьку Церкву як найсильніший інститут галицького українства²¹.

Отож факт «альтернативності» Г. Хомишина – а його польська влада на початку 1920-х років дійсно розглядала як імовірну заміну А. Шептицькому²² – вимагає осмислення поглядів цього владика на стан українського суспільства у 1920-1930-х роках, а також його уявлень про те, на яких цінностях та якими шляхами воно мало б розвиватися. Фактично, йдеться про погляди

¹¹ Ліліана Гентош. *Митрополит Шептицький*, с. 256, 417.

¹² Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 76.

¹³ Ліліана Гентош. *Митрополит Шептицький*, с. 175-176.

¹⁴ Там само, с. 36-37, 314.

¹⁵ Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 129.

¹⁶ Василь Марчук. *Церква, духовність, нація*, с. 214, 230.

¹⁷ Ліліана Гентош. *Митрополит Шептицький*, с. 397-398.

¹⁸ Василь Марчук. *Церква, духовність, нація*, с. 174; Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 70; Ліліана Гентош. *Митрополит Шептицький*, с. 185, 912-193.

¹⁹ Ліліана Гентош. *Митрополит Шептицький*, с. 430.

²⁰ Там само, с. 397-398.

²¹ На спробах цього протиставлення доречно наголосив О. Єгрешій. Детальніше див. в Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 88, 101; Також див. Ліліана Гентош. *Митрополит Шептицький*, с. 32.

²² Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 46-47, 48, 55-56.

єпископа на проблеми морального авторитету та поступу в житті українського народу. Метою даної статті є висвітлення цих поглядів станіславівського владики на основі його листа-послання «Українська проблема». Про значимість цього документа висловився сам 65-річний автор:

Почуваюся зобов'язаним перед Богом і моєю совістю подати до публічного відома провідній верстві свого народу результат того, що я передумав не за один день, не за один тиждень, місяць або й рік, але за десятки років. Позад мене майже сорок років священства і близько тридцяти літ єпископського служіння.²³

Хто є авторитет: туга за минулим століттям

Найвищим сьогосвітнім авторитетом, пише Г. Хомишин, «заборолом всякого правдивого і правного авторитету на землі»²⁴ є Церква. Католицька Церква в «Українській проблемі» постає як потуга, що на основі принципів віри й етики створила і продовжує творити справжню культуру²⁵. «Головним органом, через який діє Христос, є Папа, а далі – єпископи, священники, злучені з Римським архиереєм»²⁶. Клір є совість народу, каже лист-послання²⁷. Отож саме духовенство покликане зберігати та плекати вічні, незламні засади і принципи віри та моралі, всі корисні й абсолютні цінності²⁸. Католицька Церква, на думку станіславівського владики, – це місце, де християни мають зрозуміти й навчитися цінувати та захищати кожен правдивий і слухний авторитет²⁹. Розуміння цього має спонукати вірних підтримувати Церкву та захищати її суспільні позиції, як-от позицію про нерозривність шлюбу³⁰.

Наступна теза Г. Хомишина з його концепції суспільного авторитету така: підриив статусу Церкви і духовенства неодмінно супроводжується підриивом «усякого слухного і правного авторитету» в усіх сферах суспільного життя, хаосом та анархією³¹. Єрарх робив наголос на тому, що для

²³ У цій статті використовуємо сучасне перевидання «Української проблеми» з огляду на його більшу доступність читачам. Див. Григорій Хомишин, єпископ Станіславівський. *Українська проблема*. Івано-Франківськ 2011, с. 5.

²⁴ Там само, с. 58, 76.

²⁵ Там само, с. 49.

²⁶ Там само, с. 59.

²⁷ Там само, с. 32.

²⁸ Там само, с. 80.

²⁹ Там само, с. 83.

³⁰ Там само, с. 30, 83.

³¹ Там само, с. 78.

повноцінного буття народу не вистачить самої тільки лояльності до Церкви – потрібна «цілковита і найтісніша злука і єднання» з нею³². Розглядаючи політичну сферу, владики різко осуджує появу фальшивих і, як він неодноразово вказував, демагогічних авторитетів³³: «Супроти Бога ніякий народ не може бути найвищим сувереном, бо кожен народ, хоч би який наймогутніший і найчисленніший, це перед Богом незмірно слабка сила, це щось менше, ніж краплина води супроти океану».³⁴

Наведені тези Г. Хомишина можна знайти у творах А. Шептицького і в теперішніх катехизмах: беззаперечним суспільним авторитетом для усіх них є Католицька Церква. Цей світогляд знаходив вираження в ініціативах обох галицьких єрархів міжвоєнного періоду. Наприклад, уже в першій програмній статті патронованої Г. Хомишином «Нової зорі» у 1926 р. було вказано, що головне завдання газети «підносити й будити релігійне освідомлення через поширювання, поглиблювання і оборону католицького світогляду на всіх областях життя», а також «співділати у національним освідомленні найширших кругів українського населення»³⁵. У надзаголовку випуску 100 (898) за 1935 р. на початку другого десятиліття газети було вказано: «Становище її stále те саме, що було весь час: строго українське у всіх справах»³⁶. Подібним за спрямованістю було звернення А. Шептицького, вміщене у першому номері часопису «Мета» від 22 жовтня 1930 р. Як зазначають М. Романюк та М. Гавришко, саме в єдності з Вселенською Церквою, у піднесенні духовного рівня народу провідники УКС вбачали запоруку майбутнього розквіту нації, втілення ідеї державності³⁷. Загалом, ідея поєднання національного відродження з відродженням духовним стала однією з характерних рис греко-католицької соціальної думки в Галичині у 1920-1930-х роках³⁸ й визначала ставлення представників Церкви до тих чи інших ідеологій і політичних сил.

³² Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 58.

³³ Там само, с. 8, 83.

³⁴ Там само, с. 7.

³⁵ *Українські часописи Львова 1848-1939 рр. Історико-бібліографічне дослідження*, т. 3, кн. 1: 1920-1928 рр. / упорядн. М. М. Романюк, М. В. Галушко. Львів 2003, с. 592.

³⁶ Там само, с. 592.

³⁷ *Українські часописи Львова 1848-1939 рр. Історико-бібліографічне дослідження*, т. 3, кн. 2: 1929-1939 рр. / упорядн. М. М. Романюк, М. В. Галушко. Львів 2003, с. 208-209.

³⁸ Див. напр. опис позиції відомого історика Церкви М. Чубатого на це питання й тлумачення відповідного дискурсу в ГКЦ сучасними дослідниками у статті – Андрій Сороковський. УГКЦ міжвоєнного періоду: питання вирішені й невирішені. Суспільно-релігійний аспект // *Патріярхат* 6 (2015) 16-20.

І все ж між позиціями митрополита та єпископа була суттєва різниця. Якщо А. Шептицький, вживаючи сучасну термінологію, допускав автономію земних справ, то станиславівський єпископ наполягав на тому, що до прямої компетенції Церкви (а в його інтерпретації – духовенства) належать всі поточні справи. Розбіжності між владиками можна зафіксувати в їхніх тлумаченнях вчення Церкви, а пояснюються вони різним розумінням змісту й спрямованості історичних процесів.

Для Г. Хомишина було неприйнятним те, що «Шептицький почав перетворювати Греко-Католицьку Церкву на демократичний інструмент українського національного відродження»³⁹. У цьому ключі передусім привертає увагу трактування автором «Української проблеми» переходу галицького суспільства від моделі, умовно кажучи, ХІХ ст., коли його єдиним інститутом-репрезентантом виступала ГКЦ, до пізнішої моделі, в рамках якої виразником політичних прагнень галицьких українців стали численні партії. У багатьох місцях листа-послання Г. Хомишина відчутна його прихильність саме до першої з цих моделей і навіть відкидання та нерозуміння другої: «Самі священники спричинили розтрату їм належного авторитету і стали вірними прислужниками світських і навіть ліберальних чинників, а відтак підкопали авторитет Церкви і довіру та пієтизм до неї»⁴⁰.

І хоча на попередній сторінці «Української проблеми» станиславівський єпископ запевняє, що не йдеться про перебрання духовенством керма у всіх справах, однак він не передбачає і аполітизацію священства. Про це свідчить те, що у травні 1928 р. Г. Хомишин закликав перетворити патроновану ним Українську християнську організацію (далі УХО – авт.) на партію⁴¹, а також створення і діяльність УКНП/УНО як політичної організації, важелі впливу на які мав саме владика. Слова Г. Хомишина про те, що «виринають у нас різні ніким не покликані „національні авторитети“, а справжня влада, яка має усі знамена правдивого і законного авторитету, занепадає знехтувана і висміяна»⁴², теж вкладаються у цю лінію і демонструють тугу за втраченими позиціями Церкви.

Про принципове неприйняття станиславівським владикою парадигми політичного життя, яка передбачає вільну конкуренцію партій різного

³⁹ Тімоті Снайдер. *Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569-1999*. Київ 2014, с. 163.

⁴⁰ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 78.

⁴¹ Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 67; див. також Ліліана Гентош. *Митрополит Шептицький*, с. 192, 316.

⁴² Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 16.

ідеологічного спрямування, свідчить його намагання вивести духовенство зі світських установ через те, що ці установи перебувають під впливом політичних ідеологій, які, на думку єрарха, відкидають авторитет Церкви⁴³. Якщо неприйняття екстремізму, тероризму і комунізму об'єднувало усіх галицьких владик ГКЦ міжвоєнного періоду, то на питання методів дії у них були різні погляди. На відміну від А. Шептицького, який прагнув християнізувати суспільство через діалог з опозицією та боротьбу з ворожими до Церкви силами у світських товариствах⁴⁴, Г. Хомишин відкидав будь-яку співпрацю зі світськими об'єднаннями, в яких укріпилися ліві, радикальні чи націоналістичні, на його думку, погляди. А що подібні впливи дійсно поширювалися, засвідчувала тогочасна преса. Приміром, на початку 1933 р. тернопільський воевода припинив діяльність читальні «Просвіти» у селі Задарів Бучацького повіту, терени якого входили до Станиславівської єпархії ГКЦ, через звинувачення її членів у прокомуністичній агітації⁴⁵.

Г. Хомишин вважав неприйнятним аргумент, що представники лівих сил мали б виходити з інституцій під тиском католиків. Владика обґрунтував свою думку тим, що священники не могли запобігти злу, бо не мали вирішального голосу, а отже, давали прикриття для зміцнення цього зла⁴⁶. О. Єгрешій, дослідивши діяльність галицького єпископату в міжвоєнний період, зробив важливий для розуміння цієї проблеми висновок: поява релігійних просвітницьких установ свідчила про те, що частина вищого греко-католицького духовенства перейшла до активних спроб відновлення втрачених позицій Церкви⁴⁷. Символічно й те, що станиславівського єпископа москвофіли називали другим Сембратовичем⁴⁸.

Усі ці риси позиції Г. Хомишина увиразнюють ще одну надзвичайно характерну рису, наявну в «Українській проблемі» – редукаціонізм, збіднення ролі мирян у Церкві. Адже справді, з огляду на негативну оцінку,

⁴³ Надія Стоколос. Етноконфесійні і національні проблеми Греко-Католицької Церкви (1918-1939 рр.) // *Українське релігієзнавство* 23 (2002), с. 37; Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 123; Ліліана Гентош. *Митрополит Шептицький*, с. 315.

⁴⁴ Надія Стоколос. Етноконфесійні і національні проблеми Греко-Католицької Церкви, с. 38; Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 108; Олександр Зайцев, Олег Беген, Василь Стефанів. *Націоналізм і релігія*, с. 238, 248.

⁴⁵ *Розв'язання читальні «Просвіти»* // *Діло*, 19 лютого 1933, с. 5.

⁴⁶ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 15. Видаючи 30 серпня 1930 р. указ про заборону священникам належати до світських товариств владика констатував, що у цих об'єднаннях окремі духівники «зісвітчилися» – див. Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 123.

⁴⁷ Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 24-25.

⁴⁸ Там само, с. 19, 28.

яку єпископ дав стану суспільства й ГКЦ, можна запитати: а де ж свідомі вірні, над формуванням яких Церква у єднанні з Апостольською столицею мала працювати протягом століть? Чи не єдиною прямою згадкою в «Українській проблемі» про завдання мирян є визнання того, що основи правдивого розуміння авторитету закладає в особи сім'я⁴⁹. Зрештою, зосередивши увагу на питанні авторитету Церкви в суспільстві і переходячи від теорії до практики, єпископ робить кардинальний висновок, що Церква йшла у хибному напрямку: «Наш католицизм, наприклад, такий стистений і зв'язаний нашими шкідливими тенденціями, що не можемо як слід зрозуміти Католицької Церкви. І тому Католицьку Церкву сприймаємо певною мірою як не свою рідну і нам не дуже потрібну»⁵⁰.

«Наш католицизм схожий на певного роду лояльність... однак і в тій лояльності є промахи, і то разучі, проти католицизму»⁵¹, продовжує Г. Хомишин. Звідси – крок до визнання способу буття ГКЦ таким, що потребує вдосконалення, і до тези про доцільність перейняти «кращі» елементи латинської традиції. На думку архиєрея, українці греко-католики, з одного боку, зберігають маловартісні та шкідливі традиції, а з іншого боку, переймають згубні та оманливі гасла⁵². Тут ми безпосередньо переходимо до питання поглядів станиславівського владика на поступ і на шляхи розвитку ГКЦ, а також питання сутності й ролі окциденталізму у спадщині Г. Хомишина. Обидві теми в «Українській проблемі» й багатьох інших посланнях владика так сильно пов'язані, що дають підставу стверджувати: «західництво» Г. Хомишина було не просто самоцінною рисою світогляду, наслідком його внутрішнього розвитку під час служіння у Відні, а й результатом особистих роздумів над долею Церкви і народу, пошуку шляхів виходу зі складної екзистенційної ситуації, в якій опинилися галицькі українці.

Авторитет і поступ: обрядові справи

Своє бачення поступу Г. Хомишин виклав в «Українській проблемі» доволі чітко. Розвиток, сила і культура державного чи бездержавного народу, як він вважав, безпосередньо залежить від збереження авторитету і тісного єднання з Католицькою Церквою⁵³:

⁴⁹ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 84.

⁵⁰ Там само, с. 55.

⁵¹ Там само, с. 60.

⁵² Там само, с. 53.

⁵³ Там само, с. 80.

Справжній поступ – це не є здобування виключно матеріальних благ, як також і не є виключно винаходами в галузі техніки, але передовсім розвиток і облагородження людського духа на принципах незламних, вічно тривалих Божих законів. Де є такий поступ, там і матеріальні блага, і технічні вдосконалення виходять і служать для правдивого добра. Знехтування природними і надприродними Божими правами не творить поступу, але спричинює розлад, бо породжує холодний матеріалізм, який витворює експлуатуючих паразитів, а з іншого боку експлуатованих пролетарів. Усякий же розвиток в галузі техніки провадить до морального занепаду і розкладу духового життя, словом, – до руйни людства.⁵⁴

У міжвоєнний період українські еліти з особливою інтенсивністю осмислювали причини поразки національно-визвольних змагань⁵⁵, а звернення ерархів до цієї проблематики викликали особливий резонанс. Г. Хомишин вважав, що українцям характерний спадковий нахил до розкладу, роз'єднання, сварок і незгоди⁵⁶. Причиною такого стану речей, згідно з раціями єпископа, стало недостатнє єднання з Католицькою Церквою⁵⁷, відкидання давніх, випробуваних і тривалих цінностей та заміщення їх псевдоцінностями, безцільний поступ⁵⁸. Автор «Української проблеми» наголошує, що гірка доля галицьких українців – «це не тільки наслідок нерозумної і хибної поведінки політиків і патріотів, а головним чином, кара за наші гріхи і провини перед Богом»⁵⁹. Однією з головних причин «занепаду» Г. Хомишин вважав те, що духовенство в ГКЦ – одружене, а тому розділене між Церквою і сім'єю, і не змогло виконати своєї місії – місії поширення в суспільстві правдивих цінностей, авторитету і коригування життєвого розвитку та поступу⁶⁰: «На довершення лиха почав у нас піднімати голову дух обрядовості, щоби до кінця затамувати розвиток кліру і народу»⁶¹.

Станиславівський єпископ вважав за доцільне відкинути окремі елементи церковного життя, оскільки це «шкідливі наші традиції, наші чисто людські засади»⁶², «закостенілі форми, а під ними гнилий зміст,

⁵⁴ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 48.

⁵⁵ Олександр Зайцев, Олег Беген, Василь Стефанів. *Націоналізм і релігія*, с. 106.

⁵⁶ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 63.

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Там само, с. 50, 51, 80.

⁵⁹ Там само, с. 89.

⁶⁰ Там само, с. 57, 80.

⁶¹ Там само, с. 35.

⁶² Там само, с. 80. Тут слід зазначити відмінність тодішніх візій окциденталізму та орієнталізму в ГКЦ від сучасних. У 1920-1930-ті рр. окциденталізм, зокрема Г. Хомишина, був

замість поступу – моральний розклад»⁶³. Дебатуючи з орієнталістами – прихильниками відновлення чистоти східного обряду, що їх очолював А. Шептицький, Г. Хомишин писав, що коли раніше у ГКЦ поборювали дух обрядовості, який плекали русофіли, то у 1920-1930-ті роки обрядовість почали плекати як таку, що сприяє «національним гордошам», відокремлює від поляків і забезпечує від латинізації⁶⁴. Насправді, за його словами, це короткозора позиція, бо зупиняє культурний розвиток народу⁶⁵. У листі до О. Назарука Г. Хомишин скаржився: «Львів зводить нанівець майже всяку добру ініціативу Станислава, а на те нічого позитивного не створює»⁶⁶. Тож владику вважав орієнталізм недалекоглядною позицією, але і самого владику вважали таким же:

Станиславівський єпископ Кир Григорій Хомишин (у минулому неодружений світський священик, ревний, але вузько мислить і впертий прихильник латинізації) здійснив справжній державний переворот, заявляючи, що він відмовить у висвяченні тим семінаристам, які не оберуть безженство; виняток зробив лише тим, хто був на останньому році богослов'я, їм він залишав у цьому питанні вільний вибір.⁶⁷

У своїх спогадах о. Кирило Королевський (Поль Франсуа Шарон) подає багато прикладів протистояння Г. Хомишина А. Шептицькому через відмінні погляди на обрядові справи⁶⁸. Подібні речі породжують питання щодо розуміння станиславівським єпископом митрополичого авторитету⁶⁹. Наявність розламу між єрархами у поглядах на шляхи розвитку

виразом традиціоналізму, а «восточництво», зокрема А. Шептицького, – виразом модерністських прагнень, але аж ніяк не тотальним відкиданням усіх запозичень із латинської традиції. – Див. Ліліана Гентош. *Митрополит Шептицький*, с. 85, 290-291, 294, 297, 300, 314, 325-326, 371.

⁶³ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 50.

⁶⁴ Там само, с. 36.

⁶⁵ Там само.

⁶⁶ Цит. за Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 115.

⁶⁷ Кирило Королевський. *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944)*. Львів 2014, с. 85, пор. Там само с. 70.

⁶⁸ Кирило Королевський. *Митрополит Андрей Шептицький*, с. 322, 403, 404, 406, 452.

⁶⁹ Тут тільки зазначимо, що вірогідним є припущення, за яким Г. Хомишин, вбачаючи небезпеки у «візантійстві» (у владики це радше узагальнена ментальна конструкція, аніж образ конкретної традиції), вважав, що А. Шептицький не розумів їх: «І до сего якраз зміряє візантійство, яке зачало у нас підносити голову. Підкопати дисципліну церковну і авторитет, зогидити Єпископів, спричинити непорозуміння, висушити жите релігійне в людських душах і усунути з них Боже царство, а натомість поставити формальність обрядову „чистого типу“, яка кінцем кінців провадить до шизми» – див. Григорій Хомишин. *Пастирський лист Григорія Хомишина, Єпископа Станиславівського до Клира Епархії Станиславівської про*

Церкви змушує звернутися і до праць А. Шептицького, в яких виражена його позиція. Однією із засад, від якої відштовхувався митрополит, була необхідність прийняття східного, візантійського обряду як цілісного і самодостатнього визнання віри. На його переконання, це не заважає церковній єдності; а збереження східного обряду є необхідним і свідчить про дійсно вселенський характер Католицької Церкви, тоді як латинізація робить з нього карикатуру⁷⁰.

Наколи між тими, що визнали вже владу вселенського архиєрея і прийняли вселенську віру, знану між католиками, яких уніятами чи унітами називають, виробляється думка, що до сутності їх злуки з Римом належать і деякі обрядові форми, прийняті з латинського обряду так, як – згідно з нестійкою думкою дисунітів (тих, хто відкидає ідею унії як шляху до єдності Церкви – авт.) – східний обряд належить до суті дисунії, то така їхня думка впливає з ложного давнього поняття, немовби обряд латинський у суті до католицької Церкви належав, не відповідає ані духові католицької Церкви відносно східних, ані католицькому духові східних.⁷¹

За словами митрополита, вузькоглядність у розумінні деяких обрядів і нецерковний та некатолицький дух у їх застосуванні в Галицькій митрополії стали такою небезпекою, що без нового провінційного собору проблему не вирішити⁷². Згідно з позицією А. Шептицького, Церква покликана бути собою, а відкидати свої давні звичаї тільки тому, що деякі з них збереглися у російській синодальній Церкві, не виправдано⁷³. Ще один чинник, що спонукає Церкву берегти власні традиції, – її покликання до праці з нез'єдиненими братами у вірі, для яких католицизм асоціюється, за словами митрополита, не із вселенським Христовим ученням чи авторитетом вселенських архиєреїв, а лише з турботою про те, щоб зберегти деякі дрібні провінційні парохіяльні звичаї⁷⁴.

візантійство. Станиславів 1931, с. 24. Риторика небезпеки скочування ГКЦ до схизми була притаманна окремим польським колам – див. Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 37. Вона генетично пов'язана з намаганнями частини римо-католицького духовенства подати «уніатів» як неповноцінних католиків та виправдати переведення їх у латинство.

⁷⁰ Андрей Шептицький. Пастирське послання Митрополита Андрея до духовенства про обрядові справи // Андрей Шептицький. *Пастирські послання 1918-1939 рр.* / упорядн. Оксана Гайова, Роман Тереховський, ред. Михайло Гринчишин та ін., т. 2. Львів 2009, с. 81-82, 83, 85.

⁷¹ Там само, с. 82.

⁷² Там само, с. 83.

⁷³ Там само, с. 84.

⁷⁴ Там само, с. 83.

Очевидно, треба їх довести до того, щоби вони віру ставляли на першому місці. Але чи це осягнемо, висміюючи їх звичаї? Чи радше не наразимося на те, що й нас зненавидять, і науку, котру би ми хотіли передати?⁷⁵

Митрополит зазначає, що прийнятними є такі новації, які сприяють зросту католицької свідомості вірних, одначе не шляхом сліпого копіювання латинської традиції, а через надання їм східно-візантійської форми⁷⁶. А. Шептицький виступив проти іншування візантинізму – представлення його як чужого та шкідливого елементу через приписування йому виключно негативних рис, і водночас нагадав, що й у західній Церкві також було немало течій, супротивних католицькому духові⁷⁷.

Коли ж проти візантинізму, його широких рукавів і бороди підемо боротьбою з таким самим візантинізмом вузьких рукавів і оголеної бороди, – то ледви чи колись його переконаємо про правдивість католицької науки.⁷⁸

Особливо важливими є зауваження митрополита про те, що, мабуть, є багато католиків, які прагнуть тільки того, аби греко-католики не мали можливості брати участь у праці над поєднанням Церков, залишилися замкнутими в Галичині і були зайняті лише внутрішніми чварами, приречені на безплідність. А. Шептицький наголошує, що не в інтересах ГКЦ та всієї Католицької Церкви давати опонентам підстави для подібних закидів.⁷⁹

Показово, що тоді як метою Г. Хомишина було убезпечення від візантійства, про що він написав в окремому пастирському листі 1931 р.⁸⁰, то для багатьох інших українців Галичини його політика означала загрозу колонізації – у міжвоєнний період ще впливовим був принцип визначення національності через обряд. Прикладів колонізації у ті часи було чимало – у Львівській митрополії, на захід від Львова, існували парохії польськомовних греко-католиків⁸¹:

Церква в Залісю солідної будови, мурована, у формі хреста, розмірами невелика. Нутро церкви з лавками посередині, з бічними вітварями,

⁷⁵ Там само, с. 85.

⁷⁶ Там само, с. 85.

⁷⁷ Там само, с. 85-86.

⁷⁸ Там само, с. 86.

⁷⁹ Там само, с. 84.

⁸⁰ Григорій Хомишин. *Пастирський лист Григорія Хомишина, Єпископа Станиславівського до Клира Епархії Станиславівської про византійство...*

⁸¹ Про греко-католиків поляків див., напр., Надія Стоколос. *Етноконфесійні і національні проблеми Греко-Католицької Церкви*, с. 35-36.

прибраними квітами. Лиш іконостас упевнює, що я в церкві... Входжу в міжчасі до захристії і починаю балачку з провізором. Та тут щезає омана – стаю відразу на реальний ґрунт. «Ми мувіми по польську». Майже ніхто в Залісію не знає української мови. Забули її вже доволі давно. Книжечки до молення польські. Проповіді мусить о. парох виголошувати теж у польській мові. З народної ноші і сліду не лишилось, бо Залісе надто близько Ряшева.⁸²

Подане свідчення із 1933 р. яскраво ілюструє небезпідставність побоювань численних українців-галичан щодо ініціатив станиславівського єпископа. Підозри сучасників Г. Хомишина, що його використовували польські владні кола, знаходять підтвердження у джерелах⁸³. З іншого боку, є докази того, що владики не був свідомим союзником державної адміністрації. В «Українській проблемі» єрарх стверджує, що з незрозумілих йому причин влада не застосовує «відповідних засобів проти сект, що вносять роздор в український народ»⁸⁴. Ситуацію прояснює лист станиславівського воєводи Зигмунда Ягодзінського до Міністерства внутрішніх справ від 24 травня 1933 р. У документі йдеться про зацікавлення окремих політичних сил Польщі в популяризації протестантизму на теренах єпархії, про роль у цій «протестантській акції» державних посадовців, а також про те, що справу тримають у таємниці від Г. Хомишина, щоб він, дізнавшись, не втратив інтересу до співпраці між двома народами⁸⁵. Таким чином, у діяльності владики релігія переплелася з політикою і ми переходимо до розгляду наступної сфери, що її зачепив єпископ в «Українській проблемі», – проблематики взаємозв'язку авторитету і поступу в політичному житті галицьких українців.

«Деструктивний націоналізм»

Постійно акцентуючи на тому, що успіх і сила народу безпосередньо залежать від дотримання цінностей, що їх у суспільне життя впроваджує Церква, Г. Хомишин у своїх поглядах і переконаннях схилився до політичного консерватизму й клерикалізму. Автор «Української проблеми» критикує світські українські установи, оскільки вони майже ніколи, на його думку, не виходили із засад віри й релігії⁸⁶.

⁸² Р. С. Ряшівщина. Йордан в Залісію // *Діло*, 16 лютого 1933, с. 6.

⁸³ Див. про це в Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 101.

⁸⁴ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 91-92.

⁸⁵ Див. Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 86.

⁸⁶ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 11.

Спочатку вони не виступають проти Церкви і навіть підкреслюють свою «прихильність і доброзичливість» у стосунку до неї, бо потрібні «попи», які б їм допомагали й агітували. Однак ці установи, чи будь-які інші прояви нашого національного життя, були і є тільки ляльками, в яких народжувалися убивчі заклики і деструктивні течії, що загрожують руїною цілого народу. Через свою національну «фірму» і «марку» не мають вони у нашого загалу опінії небезпечних і згубних, але навпаки, втішаються впливом і пошаною. Бо що є національне, то мусить бути святим, непорушним, хоч би воно було гнилим, розкладовим і відгонило мертвечиною.⁸⁷

У цій цитаті чується туга Г. Хомишина за періодом ХІХ ст., а водночас його реакція на прагнення політиків підпорядкувати Церкву політиці як знаряддя для протистояння польській владі⁸⁸. По-перше, він вважав заєвропейськими практично всі українські політичні сили Галичини і на цій підставі об'єднав в одну групу: УНДО, радикалів, москвофільські течії, «Сельроб» (Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання – авт.) і більшовиків⁸⁹. Владика категорично не міг погодитися з інструменталізацією Церкви, що було приниженням її авторитету, і в «Українській проблемі» особливо наголошував на тому, що націоналістичні діячі прагнуть використати вплив духовенства⁹⁰. Гасло «Україна понад усе» станіславівський єпископ таврував як догму схибленого, шкідливого і затруєного націоналізму, що став серед галицьких українців «ною релігією, як у більшовиків матеріалізм»⁹¹.

Розглянувши погляди автора «Української проблеми», бачимо, що Г. Хомишин, як і представники націоналізму, яким він опонував, у своїх поглядах на політику був інтегралістом. При цьому ми приймаємо визначення О. Зайцева, О. Бегена та В. Стефаніва, за яким інтегралізм у вузькому значенні означає віру в те, що певне суспільство, зокрема нація, є самодостатньою органічною цінністю, у ширшому – тенденцію до інтегрального, тотального світогляду, що прагне звести все до спільного знаменника, яким можуть бути інтереси нації, класу, релігійна віра тощо⁹². Широке визначення інтегралізму дає змогу витлумачити особливу увагу

⁸⁷ Там само, с. 11-12, пор. там само. с. 18, 33, 34.

⁸⁸ Олександр Зайцев, Олег Беген, Василь Стефанів. *Націоналізм і релігія*, с. 136.

⁸⁹ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 21.

⁹⁰ Там само, с. 33, 34; Надія Стоколос. *Етноконфесійні і національні проблеми Греко-Католицької Церкви*, с. 39.

⁹¹ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 11.

⁹² Олександр Зайцев, Олег Беген, Василь Стефанів. *Націоналізм і релігія*, с. 26; Див. також Ліліана Гентош. *Митрополит Шептицький*, с. 321, 334.

Г. Хомишина до націоналізму, якою перейнята вся «Українська проблема». І хоча єпископ не вказує імен тих, кому опонує найбільше, з контексту зрозуміло, що йдеться про інтегральний націоналізм. Під останнім розуміємо різновид авторитарного націоналізму, що розглядає націю як органічну цілість і вимагає беззастережного підпорядкування особистості інтересам нації, які ставить понад інтереси будь-якої групи, інших націй і людства загалом⁹³. Г. Хомишин, який прагнув об'єднати, а фактично розбудувати націю на основі католицької ідентичності⁹⁴, був приречений на конфлікт з ідеологією, що відводила Церкві підпорядковану роль. Намагання встановити націоналістичну світську релігію⁹⁵ єпископ характеризував як неприпустиму підміну християнства:

Справжній святій і благородній любові до свого народу різко протриває націоналізм – видумка останніх часів, що робить з народу найвищого суверена, детронізує абсолютний авторитет Бога, нехтує незламними засадами об'явленої надприродної віри, а ставить свої, людьми видумані збочені заклики, які вважає за догми, і нищить не тільки любов до Бога, а й до ближніх, бо впроваджує «гарячку шовінізму» і ненависть у відносинах до всіх, хто не піддається цьому націоналізмові.⁹⁶

Уже на початку свого листа-послання Г. Хомишин застерігає, що він виступає не проти всякого націоналізму, що підтримує «позитивний націоналізм» – любов до свого народу, яка походить з надприродної віри і любові до Бога⁹⁷. Тут маємо один із численних випадків протиставлення націоналізму XIX ст. націоналізмові XX ст., або протиставлення націоналізму і патріотизму, яке присутнє, зокрема, у творах В. Липинського⁹⁸. Поширення «деструктивного націоналізму» супроводжується занепадом Божого авторитету, що може спричинити «різні безсилля і духове затемнення»⁹⁹, наголошує єпископ. Далі підуть тільки «гнилий розклад, нервозна гарячка, яка травить і убиває всяку життєву силу народного організму»¹⁰⁰.

⁹³ Петер Альтер. *Звільнення від залежності і пригноблення: до типології націоналізму* // *Націоналізм: Антологія*. 2-ге вид. / упорядн. О. Проценко, В. Лісовий. Київ 2006, с.518; Олександр Зайцев, Олег Беген, Василь Стефанів. *Націоналізм і релігія*, с. 31.

⁹⁴ Пор. Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 45.

⁹⁵ Про світську релігію та використання її у політиці див. Олександр Зайцев, Олег Беген, Василь Стефанів. *Націоналізм і релігія*.

⁹⁶ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 6.

⁹⁷ Там само.

⁹⁸ Мар'яна Комариця. *Українська «католицька критика»: феномен 20–30-х рр. XX ст.* Львів 2007, с. 167.

⁹⁹ Хомишин Г. *Українська проблема*, с. 7.

¹⁰⁰ Там само, с. 7, 25.

Застерігаючи, Г. Хомишин був переконаний, що українське суспільство вже прямує описаним шляхом¹⁰¹: «Ура-патріоти і національні шовіністи та короткозорі українські політики... й далі виливають гнів Божий і готові до того допровадити, що з киплячого котла Сходу полетиться вогниста лава»¹⁰². Навіть підпали парафіяльних будинків і садів станиславівський владика вважав наслідком роботи національних організацій¹⁰³.

Розуміючи і підтримуючи прагнення українського народу до створення власної держави, Г. Хомишин пропонував шляхи вирішення цього питання. Він стверджував, що народ і держава творяться і культурно постають не фантазіями, сентиментами та пустими мріями, а невпинною й цілковито жертвовною посвятою його членів¹⁰⁴. Як оптимальний шлях досягнення цієї мети єпископ пропонував «справжній консерватизм», метод якого полягав у тому, щоб «побудувати всю свою культурну програму на авторитетній традиції католицької Церкви»¹⁰⁵, у «відборі цінностей: у нагромадженні культурного добра, а з іншого боку – у відкиданні „сміття“»¹⁰⁶. Автор «Української проблеми» подає як позитивні приклади діяльність австрійського письменника і філософа Ріхарда Краліка (1852-1934), низку політичних сил європейських країн, у тому числі Польщі¹⁰⁷. Разом із пастирським листом Г. Хомишина «Про політичне положення українського народу в польській державі» лист «Українська проблема» став політичним орієнтиром для УКНП в нормалізації польсько-українських відносин¹⁰⁸. Обидва документи вміщують аналіз прагнень двох народів-сусідів, їхніх взаємин та історичних порохунків. «Українська проблема» подає також позитивну програму розвитку українства:

Коли у нашому житті будемо здійснювати засади об'явленої віри і християнської етики, коли будемо виконувати заповіді Божі і слухати

¹⁰¹ Там само, с. 25, 27, 32, 64, 65, 70.

¹⁰² Там само, с. 44.

¹⁰³ Там само, с. 31. Свідчення про підпали трапляються у тогочасній пресі. Так, у селі Вістря Бучацького повіту протягом другого півріччя 1932 р. сталося шість пожеж. Однак, приміром, газета «Діло» дозволяє побачити ситуацію під іншим кутом: «Жертвою пожежі впали самі свідомі одиниці села, між ними і місцевий священик о. др. Пелліх. Люди догадуються яка то злочинна рука спричинює стільки нещастя, але не мають певних доказів і мовчать. У всякому разі ті пожежі дають людям багато до думання» – Див. Чи це не дивне? // *Діло*, 6 січня 1933, с. 6.

¹⁰⁴ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 72.

¹⁰⁵ Там само, с. 51.

¹⁰⁶ Там само, с. 53.

¹⁰⁷ Там само, с. 51, 100-101.

¹⁰⁸ Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 77.

Церкву, тоді виробимо в собі духовну силу, здобудемо духові цінності, до яких і противник мусить мати респект та пошану. А коли це досягнемо, тобто коли впровадимо Боже царство в наші душі, тоді витвориться позитивна акція і назовні, тоді наша праця буде благословенна в реальні і тривалі успіхи, тоді будемо мати спроможність добитися ліпшої долі для нашого народу.¹⁰⁹

Утім, всі ці пропозиції були розраховані на добру волю усіх сторін. Єпископ, пропонуючи суспільству нормативну теорію його розвитку, потрапив у пастку комунітаристської дилеми¹¹⁰ – надмірної залежності процесу втілення задумів від попередньої зміни дійсності, яка їх уможливила б. Справді, належних суспільних практик, а згідно з візією владики, і християнських чеснот галицьким українцям бракувало для побудови власної держави. Водночас політика Другої Речі Посполитої щодо національних меншин була більше спрямована на їх асиміляцію, аніж на співпрацю з ними.¹¹¹ Ілюзії Г. Хомишина щодо можливості порозуміння з польською стороною суттєво послабили у 1933 р., коли на засіданні гуртка українських і польських консерваторів поляки висловили думку, що проблема Голодомору в Україні мала б цікавити польську громадськість так, як радянську – зростання безробіття у Польщі, а також не визнавали права українців на свою державність¹¹². У той же час багато українських суспільних сил вже не сприймали Г. Хомишина та його однодумців як партнерів. У підсумку програма політичного вноормування статусу українців у Польщі, яку провадив Г. Хомишин, зазнала невдачі. Це ще більше налаштувало значну частину суспільства проти станіславівського владики та погіршило його і без того не надто позитивну репутацію латинізатора.

Висновки

Станіславівський єпископ Г. Хомишин, як і митрополит А. Шептицький, розвивав вчення про католицьку Церкву як про основний суспільний авторитет. Одначе владика, на відміну від митрополита, наполягав на тому, що авторитет Церкви має виражатися у її безпосередньому контролі над

¹⁰⁹ Григорій Хомишин. *Українська проблема*, с. 86.

¹¹⁰ Клаус фон Байме. *Політичні теорії сучасності*. Київ 2008, с. 92.

¹¹¹ Див. Тадеуш Голувко. *Методи й шляхи оздоровлення взаємовідносин в Східній Галичині і східних воєводствах // Ми не є українофілами. Польська політична думка про Україну і українців: Антологія текстів / ред. Павло Коваль, Ян Олдаковський, Моніка Зухняк. Київ 2012, с. 110-111, 112-113, 115; Пьотр Дунін-Борковський. Напрями програми польсько-українського зближення // Там само, с. 120-130; Міколай Зданович. Польсько-українське питання // Там само, с. 136, 141, 143.*

¹¹² Олег Єгрешій. *Єпископ Григорій Хомишин*, с. 87-88.

світськими організаціями. Відхід від моделі суспільно-політичних відносин XIX ст., коли Церква відіграла роль головного репрезентанта народу, ерарх тлумачив як регрес. Модель політичних процесів, що прийшла на заміну і полягала в конкуренції між партіями, які боролися за підтримку громадян, Г. Хомишин відкидав, хоча й змушений був діяти в її рамках. Логіка дій та аргументація владики демонструють, що він усіма силами намагався повернути Церкві занепалий, на його думку, її авторитет. Світські товариства і партії Г. Хомишин вважав практично втраченими для Церкви, інкримінуючи їм відхід від християнських цінностей. Про це свідчать також його намагання створити нові, альтернативні об'єднання.

Окциденталізм Г. Хомишина був плодом його роздумів над становищем українського народу, у тому числі через порівняння зі становищем сусідніх народів, наслідком пошуку шляхів вирішення його проблем. Такий окциденталізм, за задумом станіславівського владики, мав відіграти вагому роль у духовному й ментальному оновленні українства. При цьому важливим аргументом для Г. Хомишина була потреба захисту від впливів православ'я.

Збереження авторитету Церкви як носія цінностей, необхідних для функціонування людських спільнот, станіславівський владики постулював як запоруку поступу. Сенс останнього, на його думку, полягає в облагородженні людського духа на основі Божих заповідей, у той час як зосередження виключно на розвитку технологій є загрозою. Гаряча прив'язаність українців до своїх церковних традицій, у тому числі до одруженого статусу духовенства та юліанського календаря, єпископ сприймав як перешкоди для розвитку Церкви. З огляду на це він входив у болісний конфлікт зі своїм митрополитом – через нерозуміння мотивів А. Шептицького щодо потреби відродження власної, східної традиції ГКЦ. За твердженнями Г. Хомишина, це тільки віддалило б ГКЦ від єдності з Католицькою Церквою.

Ініціативи Г. Хомишина загал не сприйняв, бо вбачав небезпеку в тому, що латинізація стане етапом на шляху до полонізації, яка на той час вже поглинула частину громад ГКЦ. Суперечності між ерархами намагалися використати польські чинники. Вислідом поглядів Г. Хомишина на проблему суспільного авторитету і поступу стали його категоричні оцінки позицій і діяльності політичних партій галицьких українців. Зокрема, єпископ прямо заявив про намагання перетворити Церкву на інструмент боротьби з польською владою. Декларуючи незаперечний авторитет Церкви у всіх сферах, ерарх відкидав можливість діалогу з численними політичними силами і прагнув розбудувати альтернативну організацію – УКНП/УНО. Він виявив себе як політичний інтеграліст, відкидаючи намагання націоналістичних

ідеологів звести всі вияви суспільного життя до «інтересів нації» і пропонуючи натомість звести їх до інтересів Католицької Церкви у власному варіанті їх розуміння.

Позитивна програма єпископа полягала у тому, щоб забезпечити поступовий розвиток української спільноти через практику християнського життя. Однак ця пропозиція автора «Української проблеми» заводила послідовників Г. Хомишина у пастку комунітаристської дилеми: узалежнення суспільних змін від попередньої, ще не досягнутої, зміни менталітету. В умовах польської займанщини, орієнтації державних чинників на асиміляцію українців, спроб системного опору українства і намагань окремих впливових сил всередині нього інструменталізувати роль Церкви для цього опору, а також за наявності суперечностей між ерархами втілення програми владики було неможливим. Зрештою, пропонуючи суспільству авторитет Церкви як орієнтир, Г. Хомишин явно оминув увагою можливу реакцію суспільства на його власне ставлення до авторитету свого митрополита. Саме ця реакція у подальшому і стала домінувати в трактуванні особи та спадщини станіславівського владики як «альтернативи» до А. Шептицького і зумовила збіднення його образу і спадщини в суспільному дискурсі.

Volodymyr Moroz

**THE PROBLEM OF MORAL AUTHORITY AND PROGRESS IN NATION LIFE
ACCORDING TO BISHOP HRYHORIY KHOMYSHYN'S LETTER UKRAINIAN
PROBLEM: HISTORIC CONTEXT AND PHILOSOPHICAL CONNOTATIONS**

The article considers Bishop Hryhoriy Khomyshyn's conception of moral authority and its role for preserving and developing the Ukrainian nation, comprised in his pastoral letter "Ukrainian problem". The author analyzes distinctive features of Bishop Khomyshyn's teaching about Catholic Church's cogent social authority and his comment concerning the concept of progress as a dignifying human spirit. H. Khomyshyn's ambitions to realize his creeds were examined in the context of his "occidental" and clerical beliefs, his actual position towards the danger of Polonization, friction within the Greek-Catholic hierarchy, social reaction to Bishop's proposals and Polish politics in Galicia. Author reveals the communitarianism dilemma to be a common cause in H. Khomyshyn's enterprises.

Key words: Greek-Catholic Church, Hryhoriy Khomyshyn, authority, progress, clericalism.